

اثربخشی آموزش هوش اخلاقی بر تغییر نگرش دانشجویان نسبت به مواد مخدر

مظفر قلی‌زاده^۱، محمود منظری^۲

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۸/۰۳/۲۲

تاریخ دریافت: ۱۳۹۷/۱۲/۱۹

چکیده

پژوهش حاضر به منظور تعیین اثربخشی آموزش هوش اخلاقی بر تغییر نگرش دانشجویان پسر نسبت به مواد مخدر صورت گرفت. طرح پژوهش حاضر شبه آزمایشی با طرح پیش‌آزمون و پس‌آزمون و گروه گواه بود. جامعه آماری این پژوهش کلیه دانشجویان پسر مقطع کارشناسی دانشگاه فرهنگیان حضرت رسول اکرم (ص) اهواز بود که در سال تحصیلی ۹۶-۹۷ مشغول به تحصیل بودند. ۳۰ نفر از افراد واجد ملاک‌های ورود از طریق روش نمونه‌گیری دردسترس انتخاب و به صورت تصادفی در دو گروه آزمایشی (۱۵ نفر) و گواه (۱۵ نفر) قرار گرفتند. گروه آزمایش تحت مداخله آموزش هوش اخلاقی قرار گرفت. شرکت کنندگان پرسش‌نامه نگرش‌سنج مواد مخدر را در پیش‌آزمون و پس‌آزمون تکمیل نمودند. داده‌ها با استفاده از روش تحلیل کوواریانس چندمتغیری تحلیل شدند. نتایج نشان داد که آموزش هوش اخلاقی در تغییر نگرش دانشجویان نسبت به اثرات استفاده از مواد مخدر، تمایل به مصرف مواد و خطرات استفاده از مواد مخدر مؤثر بوده است. به نظر می‌رسد که هوش اخلاقی نوعی توانایی اخلاقی یکپارچه‌کننده است که موجب افزایش خودکنترلی (یکی از فضیلت‌های هوش اخلاقی) افراد می‌شود. در مجموع، نتایج نشان داد آموزش هوش اخلاقی بر تغییر نگرش دانشجویان نسبت به مواد مخدر مؤثر است و می‌توان از آن استفاده کرد.

کلیدواژه‌ها: هوش اخلاقی، نگرش نسبت به مواد مخدر.

۱. نویسنده مسئول: دکترای روانشناسی تربیتی، مدرس دانشگاه فرهنگیان اهواز، اهواز، ایران. پست الکترونیک:

mozafar_gholizade@yahoo.com

۲. استادیار، گروه علوم تربیتی، دانشگاه فرهنگیان اهواز، اهواز، ایران

مقدمه

جوامع بشری، در طول حیات خود با پدیده‌ها، نیازها، مسائل و مشکلات متعددی مواجه می‌شوند. از جمله این مشکلات می‌توان به آسیب‌های اجتماعی اشاره کرد که افزایش گرایش به آن‌ها می‌تواند نشانه‌هایی از تهدید تا کاهش سلامت اجتماعی و کیفیت زندگی مردم باشد. آسیب‌های اجتماعی و رفتارهای پرخطر از جمله عوامل مخاطره‌آمیز مهمی است که سلامت روانی و اجتماعی فرزندان ما را به خطر انداخته است (سعید و همکاران، ۱۳۹۵). بی‌شک اعتماد را باید در رأس آسیب‌های اجتماعی قرار داد زیرا سلامت روانی و اجتماعی همه مردم را تهدید می‌کند و کشور ما نیز بنا به دلایل بسیاری از این قاعده مستثنی نیست و نخواهد بود (موسوی چلک و حسینی، ۱۳۸۹). وابستگی به مواد مخدر به عنوان یک مشکل مهم اجتماعی و بهداشتی و یک اپیدمی رو به رشد شناخته می‌شود (فرقانی، علی‌قنبری و عابدی، ۲۰۱۶؛ پرادهان، پارک، شایا و فین‌کلستین، ۲۰۱۹). مصرف مواد مخدر در بین نوجوانان و جوانان سراسر جهان رو به افزایش است (کوه، یانگ، سونگ و چن، ۲۰۰۲). به نحوی که یکی از شایع‌ترین اختلالات روان‌پزشکی را در رده سنی نوجوانی و جوانی تشکیل می‌دهد. در نتیجه سلامت جسمانی و روانی این قشر در معرض خطر جدی قرار گرفته است. وابستگی به مواد یا اعتماد به مواد مخدر در همه مشاغل، سطوح تحصیلی و طبقه اقتصادی-اجتماعی دیده می‌شود و مختص قشر خاصی نیست (زرگر، نجاریان و نعمی، ۱۳۸۷). گزارش‌ها نشان می‌دهد که دانشجویان دانشگاه‌ها نیز به عنوان بخشی از نیروی جوان جامعه از آسیب‌های روانی-اجتماعی در امان نیستند و در معرض خطر استفاده از مواد مخدر و سوء مصرف مواد قرار دارند (قائم‌ی، صمصام‌شریعت، آصف‌وزیری و بلوچی، ۱۳۸۷).

اعتماد به معنای وابستگی بیمارگونه به مصرف یک یا چند نوع ماده مخدر است که سبب بروز رفتارهای موادجویانه شده و در صورت عدم مصرف مواد مورد نظر نشانگان وابستگی در فرد آشکار می‌شود (بهاری، ۱۳۹۲). گسترش پرشتاب مصرف مواد و مشکلات وابسته به آن در جمعیت دانشجویی و وجود مواد آزمایشگاهی مانند شیشه و

پیامدهای زیان‌بار آن مانند بی‌انگیزگی تحصیلی، افت تحصیلی، بیماری‌های جسمی و روانی، خودکشی، رانندگی با بی‌احتیاطی، تخریب اموال عمومی، رفتارهای پرخاشگرایانه، احساس بی‌هویتی و رفتارهای جنسی پرخطر ضرورت توجه به برنامه‌ها و مداخله‌های پیشگیرانه در دانشگاه‌ها را نشان می‌دهد (پرکینز، ۲۰۰۲). نقش نگرش مثبت به مواد مخدر، به قدری اهمیت دارد که می‌توان گفت تفکر و نوع نگرش افراد معتاد است که آن‌ها را به سوی مصرف مجدد سوق می‌دهد و یا آن‌ها را برای همیشه از مصرف دور می‌سازد.

یکی از متغیرهایی که به نظر می‌رسد با نگرش نسبت به اعتیاد رابطه دارد هوش اخلاقی^۲ است. امروزه هوش اخلاقی به واسطه تأثیرات وسیعش بر سایر حیطه‌ها مورد توجه قرار گرفته است. هوش اخلاقی برای اولین بار توسط بوربا^۳ مطرح شد. بوربا هوش اخلاقی را ظرفیت و توانایی درک درست از نادرست، داشتن اعتقادات قوی اخلاقی و عمل به آن‌ها و رفتار در جهت صحیح تعریف کرده است (بوربا، ۲۰۰۵). هوش اخلاقی ویژگی‌های اساسی یاری‌دهنده تبدیل شدن انسان به یک انسان خوب و شایسته است (بوربا، ۲۰۰۱). هوش اخلاقی به این نکته اشاره دارد که اصول اخلاقی حاصل وراثت نیست، بلکه افراد یاد می‌گیرند که چگونه خوب باشند. هوش اخلاقی با رفتارهایی که افراد از خود نشان می‌دهند رابطه مستقیم دارد و نظامی از اصول و قواعد را ایجاد می‌کند که انسان‌ها را در تصمیم‌گیری درباره آن چه درست و نادرست است راهنمایی می‌کند (تورنر، بارلینگ، اپی تروپاکی، بوچر و میلنر^۴، ۲۰۰۲). برای برخی افراد اصول اخلاقی مهم و محوری است، در حالی که برای برخی دیگر ارزش‌های اخلاقی در تصمیم‌گیری‌های مرتبط با موفقیت‌های زندگی و شغلی عاملی کلیدی محسوب نمی‌شود (نورحافیظه، زهیرول و گوشینا^۵، ۲۰۱۲). اخلاق شامل همه خوبی‌ها و فضیلت‌هایی است که افراد فکر کرده یا انجام می‌دهند (سوپرسون^۶، ۲۰۰۹). به زعم بوربا (۲۰۰۵) هفت فضیلت مورد نیاز

1. Perkins
2. moral intelligence
3. Borba

4. Turner, Barling, Epitropaki,
Butcher & Milner
5. NorHafizah, Zaihairull & Geshina
6. Superson

برای هوش اخلاقی همدلی، وجدان، مهربانی، خودکنترلی، بردباری، احترام و انصاف است. مطالعات متعددی رابطه بین سوء مصرف مواد و خودکنترلی پایین را نشان داده‌اند و آن را یک عامل خطر برای مصرف موادمخدر بیان کرده‌اند (آدابجارادوتیر و رافنسون، ۲۰۰۲). خودکنترلی یکی از فضیلت‌های هوش اخلاقی است که با آموزش هوش اخلاقی افزایش می‌یابد و می‌تواند در تغییر نگرش نسبت به اعتیاد نقش مهمی داشته باشد. جعفری‌ندوشن، بروفه‌ای و جعفری (۱۳۹۲) در تحقیقی نشان دادند که گروه آزمایشی که مورد مداخله آموزش هوش اخلاقی قرار گرفته بودند در مقایسه با گروه گواه از میزان خودکنترلی بیشتری برخوردار بودند. ساسمن، دنت و لیو^۲ (۲۰۰۳) در پژوهشی بیان کردند که بین استعمال سیگار، مصرف الکل، ماری‌جوانا و دیگر موادمخدر با خودکنترلی رابطه معکوس وجود دارد. همچنین در ایران الله‌وردی‌پور، شافی، آزادفلاح و امامی (۲۰۰۶) در مطالعه‌ای که روی دانش‌آموزان دبیرستانی انجام دادند به این نتیجه رسیدند که نوجوانان با خودکنترلی پایین در خطر بالای استفاده از موادمخدر قرار دارند. ویکستروم و تریبر^۳ (۲۰۰۷) بیان کردند که همه اعمال انسانی از جمله جنایات و انحرافات رفتاری حاصل ادراک فرد از انتخاب‌های اعمال است و عاملی بنیادین که بر چگونگی ادراک افراد از اعمالشان تأثیر می‌گذارد هوش اخلاقی است. از آنجا که اعتیاد پدیده‌ای شایع و فراگیر است و تبعات جبران‌ناپذیری دارد و با انواع هوش در ارتباط است، سؤال این تحقیق این بود که آیا آموزش هوش اخلاقی بر تغییر نگرش دانشجویان نسبت به مواد مخدر تأثیر دارد؟

روش

جامعه، نمونه و روش نمونه‌گیری

پژوهش حاضر، یک طرح شبه‌آزمایشی از نوع پیش‌آزمون-پس‌آزمون با گروه گواه بود. جامعه آماری پژوهش شامل تمامی دانشجویان پسر مشغول به تحصیل مقطع کارشناسی دانشگاه فرهنگیان (پردیس حضرت رسول اکرم (ص) اهواز) در سال تحصیلی ۹۷-۹۶

بود. ابتدا با استفاده از روش نمونه‌گیری سرشماری و با جلب رضایت دانشجویان، فرم کوتاه پرسشنامه نگرش سنج مواد مخدر ساخته رضایی، دلاور و عزیززاده (۱۳۸۸) در بین همه دانشجویان توزیع و در حضور پژوهشگر تکمیل و سپس جمع‌آوری شد. تعداد ۴۳۹ پرسش‌نامه به طور کامل پاسخ داده شده بود. از بین ۴۳۹ نفر نمونه اولیه، تعداد ۴۲ نفر که نمره‌شان در پرسشنامه نگرش سنج مواد مخدر، یک انحراف معیار بالاتر از میانگین بودند، انتخاب شدند. پس از بررسی، تعداد ۳۰ نفر از افراد واجد ملاک‌های ورود (عدم وجود سابقه بیماری روان‌پزشکی، عدم مصرف داروهای خاص روان‌پزشکی، عدم سوء مصرف مواد و اعتیاد و همچنین تمایل به شرکت در جلسات آموزشی) انتخاب شدند. افراد انتخاب شده به طور تصادفی به دو گروه مساوی تقسیم شدند و سپس گروه آزمایش و گواه نیز به صورت تصادفی جایگزین شدند. روش اجرای پژوهش بدین صورت بود که پس از جایگزینی افراد در گروه‌های گواه و آزمایش، گروه آزمایش ۹ جلسه ۱۲۰ دقیقه‌ای (هر هفته دو جلسه) در جلسه‌های آموزش هوش اخلاقی شرکت کردند. شرکت‌کنندگان هر دو گروه یک‌بار قبل و یک‌بار بعد از اجرای آزمایش، به پرسش‌نامه نگرش سنج مواد مخدر پاسخ دادند. محتوای آموزشی با الگوگیری از پیشینه پژوهشی انجام شده در رابطه با هوش اخلاقی (هفت فضیلت اخلاقی بوربا) و مطالعه مبانی نظری (بوربا، ۲۰۰۱، ۲۰۰۵) تهیه شد. میانگین سنی افراد انتخاب شده ۱۹ سال بود. ساختار جلسات بر اساس پروتکل آموزش هوش اخلاقی در جدول ۱ ارائه شده است.

۴۹

جدول ۱: محتوای جلسه‌های آموزشی هوش اخلاقی

جلسه	عنوان	محتوا
اول	مشخص کردن هدف گروه و معرفی برنامه آموزشی پیش رو، بررسی قوانین گروه و تأکید بر مشارکت همه در بحث‌های کلاسی	
دوم	تعریف همدلی، اهمیت و ضرورت همدلی و تأثیر آن بر خودکنترلی، بیان مصادیق همدلی در رابطه، ارزیابی و تغییر شیوه‌های حاکی از عدم همدلی و آموزش گوش دادن فعال	
سوم	تعریف وجدان و احساس مسئولیت، اهمیت و ضرورت فضیلت وجدان و تأثیر آن بر خودکنترلی، آشنایی با مصادیق وجدان در زندگی، آشنایی با پیامدهای رفتارهای غیروجدانی و غیرمسئولانه	
چهارم	تعریف مهربانی، مصادیق مهربانی در ارتباط با خود، پیامدهای فقدان مهربانی در رابطه با خود، بحران عدم مهربانی و زوال نزاکت و مراحل ایجاد آن	

جدول ۱: محتوای جلسه‌های آموزشی هوش اخلاقی

عنوان	محتوا	جلسه
پنجم	تعریف خودکنترلی، اهمیت و ضرورت خودکنترلی و تأثیر آن بر روابط، آشنایی با مصادیق خودکنترلی در زندگی و رفتارهای پرخطر، توضیح و شناسایی رفتارهای خودکنترلی، آشنایی با فواید خودکنترلی در زندگی، بیان روش‌های ایستادگی در برابر وسوسه‌ها و مواجهه با مشکلات، تأکید بر صحبت با خود (خودگویی) برای ایجاد خودکنترلی در مواجهه با موقعیت‌های استرس‌زا	پنجم
ششم	تعریف بردباری، اهمیت و ضرورت و تأثیرات فضیلت بردباری در روابط و در مواجهه با مشکلات، بیان مصادیق بردباری، بررسی عکس‌العمل افراد در موقعیت‌های مشکل و استرس‌زا، بیان ویژگی افراد ماهر در کنترل خود، آموزش مهارت‌های خودکنترلی، عدم انتقاد از شخصیت به جای انتقاد از رفتار، به تعویق انداختن نیازهای زودگذر و آنی، بررسی ویژگی‌های شخصیت‌های تکانه‌ای و پیامدهای منفی رفتارهای آن‌ها	ششم
هفتم	تعریف فضیلت انصاف، اهمیت و ضرورت فضیلت انصاف در زندگی و تأثیرات آن، معرفی مصادیق انصاف در زندگی و روش‌های ایجاد و تقویت آن، اجرا و آموزش فن تصویرسازی مثبت راجع به خاطرات گذشته، تمرین مقابله با قضاوت و افکار منفی راجع به خود، تمرین احترام به تفاوت‌ها	هفتم
هشتم	تعریف فضیلت احترام و ضرورت پرداختن به آن، پیامدهای فقدان احترام به خود و دیگران، تأکید بر قانون طلایی "با خودت خوش رفتاری کن"	هشتم
نهم	تشخیص موارد به کارگیری هوش اخلاقی، روش‌های ایجاد و تقویت فضیلت‌های نامبرده، تقدیر و تشکر از دانشجویان به سبب حضور در جلسه‌های آموزشی، مرور کلیه جلسات به همراه تبادل نظر و بحث گروهی	نهم

ابزار

پرسش‌نامه نگرش سنج مواد مخدر: فرم کوتاه شده پرسش‌نامه نگرش سنج مواد مخدر توسط رضایی و همکاران (۱۳۸۸) به منظور سنجش نگرش نسبت به مواد مخدر ساخته شد. فرم کوتاه این پرسش‌نامه دارای ۴۰ سؤال است و دارای سه خرده مقیاس نگرش نسبت به اثرات استفاده از مواد مخدر (۲۱ ماده)، نگرش نسبت به خطرات استفاده از مواد مخدر (۹ ماده) و نگرش نسبت به تمایل به مصرف موادمخدر (۱۰ ماده) است. نگرش نسبت به اثرات استفاده از مواد مخدر، نگرش فرد نسبت به پیامدها، اثرات فیزیولوژیکی، روانی و اجتماعی را ارزیابی می‌کند و نگرش نسبت به خطرات استفاده از مواد مخدر، تصورات غیر واقعی فرد درباره خطرات استفاده از مواد مخدر و نگرش نسبت به تمایل به مصرف موادمخدر،

علاقه و تمایل فرد به استفاده از موادمخدر را ارزیابی می‌کند. کسب نمره بیشتر در این مقیاس به معنای نگرش مثبت تر نسبت به مصرف موادمخدر است. رضایی و همکاران (۱۳۸۸) ضریب پایایی پرسش‌نامه را با استفاده از روش آلفای کرونباخ برای نگرش نسبت به اثرات استفاده از موادمخدر، نگرش نسبت به تمایل به مصرف موادمخدر و نگرش نسبت به خطرات استفاده از موادمخدر به ترتیب ۰/۹۰، ۰/۹۱ و ۰/۸۱ و به روش بازآزمایی ۰/۸۴، ۰/۸۶ و ۰/۸۵ گزارش کرده‌اند. همچنین، روایی پرسش‌نامه مذکور مطلوب گزارش شده است. در این پژوهش، پایایی پرسش‌نامه با روش آلفای کرونباخ به ترتیب برای نگرش نسبت به اثرات استفاده از موادمخدر، نگرش نسبت به خطرات استفاده از موادمخدر و نگرش نسبت به تمایل به مصرف موادمخدر به ترتیب ۰/۸۹، ۰/۹۰ و ۰/۸۵ و برای کل آزمون ۰/۸۴ به دست آمد.

یافته‌ها

یافته‌های توصیفی نگرش نسبت به مواد مخدر در جدول ۲ ارائه شده است.

جدول ۲: شاخص‌های توصیفی نگرش نسبت به موادمخدر به تفکیک گروه‌ها و نوع آزمون

متغیر	نوع آزمون	گروه‌ها	میانگین	انحراف معیار	تعداد
نگرش نسبت به اثرات استفاده از موادمخدر	پیش آزمون	آزمایش گواه	۲۱/۵۷	۳/۲۳	۱۵
	پس آزمون	آزمایش گواه	۲۱/۵۰	۳/۱۴	
نگرش نسبت به تمایل به مصرف موادمخدر	پیش آزمون	آزمایش گواه	۲۰/۰۱	۳/۱۰	۱۵
	پس آزمون	آزمایش گواه	۱۹/۷۸	۲/۷۰	
نگرش نسبت به خطرات استفاده از موادمخدر	پیش آزمون	آزمایش گواه	۲۰/۵۶	۳/۲۴	۱۵
	پس آزمون	آزمایش گواه	۲۰/۹۶	۳/۴۵	
نگرش نسبت به خطرات استفاده از موادمخدر	پیش آزمون	آزمایش گواه	۲۴/۹۷	۳/۰۴	۱۵
	پس آزمون	آزمایش گواه	۲۵/۰۲	۳/۴۶	
نگرش نسبت به خطرات استفاده از موادمخدر	پیش آزمون	آزمایش گواه	۱۴/۲۳	۲/۵۱	۱۵
	پس آزمون	آزمایش گواه	۲۲/۸۳	۳/۳۹	

برای تعیین اثربخشی آموزش هوش اخلاقی بر تغییر نگرش دانشجویان پسر نسبت به

موادمخدر از تحلیل کواریانس استفاده شد. ابتدا پیش فرض‌ها بررسی شدند. به منظور بررسی مفروضه همگنی واریانس‌های خطا از آزمون لون استفاده شد. این مفروضه برای هیچ یک از متغیرها معنی‌دار نبود. برای بررسی فرض همگنی ماتریس کواریانس‌ها از آزمون باکس استفاده شد. نتایج حاکی از برقراری این پیش فرض بود. برای بررسی پیش فرض نرمال بودن توزیع از آزمون شاپیرو - ویلکز استفاده شد که نتایج حاکی از رعایت این پیش فرض بود. همچنین، مفروضه همگنی شیب خط رگرسیون نیز رعایت شده بود. با عنایت به برقراری پیش فرض‌ها تحلیل کواریانس چند متغیری انجام شد که نتایج معنی‌داری به دست آمد ($F = ۰/۵۳۵$ = اندازه اثر، $p = ۰/۰۰۱$ ، $F = ۱۸/۵۲۳$ ، $p = ۰/۴۴۲$ = لامبدای ویلکز). برای بررسی الگوهای تفاوت، از تحلیل کواریانس تک متغیری به شرح زیر استفاده شد.

جدول ۳: نتایج تحلیل کواریانس تک متغیری برای بررسی الگوهای تفاوت

متغیرها	میانگین مجذورات	آماره F	سطح معنی‌داری	ضریب اتا
نگرش نسبت به اثرات استفاده از موادمخدر	۱۵۰/۱۳	۲۴/۱۴۰	۰/۰۰۱	۰/۴۸۳
نگرش نسبت به تمایل به مصرف مواد خدر	۱۹۶/۲۳۱	۲۵/۴۵۲	۰/۰۰۱	۰/۴۴۲
نگرش نسبت به خطرات استفاده از موادمخدر	۱۴۳/۲۰۶	۲۳/۲۷۶	۰/۰۰۳	۰/۳۹۲

همان طور که در جدول ۳ ملاحظه می‌شود، بین عملکرد اعضای دو گروه در پس آزمون هر سه متغیر نگرش نسبت به اثرات، تمایل و خطرات استفاده از مواد مخدر، تفاوت معنی‌دار وجود دارد.

بحث و نتیجه گیری

هدف پژوهش حاضر، تعیین اثربخشی آموزش هوش اخلاقی بر تغییر نگرش دانشجویان پسر نسبت به موادمخدر بود. یافته‌ها نشان داد که گروه آزمایش در پس آزمون، کاهش معنی‌داری در تغییر نگرش نسبت به موادمخدر داشت. بنابراین، می‌توان نتیجه گرفت که آموزش هوش اخلاقی، بر تغییر نگرش دانشجویان پسر نسبت به موادمخدر مؤثر است. نتایج این پژوهش، با یافته‌های تحقیقات اله‌وردی و همکاران (۲۰۰۶)، ساسمن و همکاران (۲۰۰۳)، آداب‌جارادوتیر و رافسون (۲۰۰۲) و تورنر و همکاران (۲۰۰۲) همسو است. به

طور کلی، در تبیین این یافته‌ها می‌توان گفت که افراد با هوش اخلاقی بالا همیشه کارها و وظایفشان را با اصول اخلاقی پیوند می‌زنند که خود باعث افزایش تعهد و مسئولیت‌پذیری بیشتر آن‌ها و بهبود کارایی فردی و گروهی می‌شود. آمونینی و دونوان^۱ (۲۰۰۶) به این نتیجه رسیدند که اکثر جوانان مصرف مواد مخدر و الکل را به عنوان خطاهای اخلاقی در نظر می‌گیرند که ناشی از شرایط فعلی آن‌ها است. افرادی که به مصرف مواد مخدر روی می‌آورند تصمیم به مصرف را بر اساس قضاوت اخلاقی خوب یا بد در نظر می‌گیرند. کاتر^۲ (۲۰۰۰) نیز در پژوهشی به این نتیجه رسید که هوش اخلاقی در پیش‌بینی مصرف مواد مخدر مؤثر است. بر این مبنای، ضعف در هوش اخلاقی نقش مهمی در سوق دادن فرد به سوی اتخاذ تصمیم‌ها و رفتارهای پرخطر اخلاقی همانند مصرف مواد مخدر دارد. علاوه بر این، باورهای اخلاقی موجب می‌شود که افراد لذت‌طلبی را به تعویق بیندازند، تکانه‌ها را بازداری کنند و میزان بالایی از خودکنترلی را بروز دهند (کیوتز و یوهنگ^۳، ۲۰۰۶). نقش خودکنترلی به عنوان یکی از فضیلت‌های هوش اخلاقی برای موفقیت در بسیاری از ابعاد زندگی مهم است. افرادی که از خودکنترلی بالایی برخوردارند می‌توانند احساسات، رفتار و افکار خود را تحت کنترل درآورده و از علل رفتار مشکل‌زای خود آگاه شده و به راحتی آن‌ها را شناسایی کنند (چاچورد، لوین، کوپرسینو، هیشمن و گورلیک^۴، ۲۰۱۳). این افراد، از سازش یافتگی روان‌شناختی بهتری برخوردارند، روابط بین فردی مطلوب‌تری دارند، از مشروبات الکلی کمتری استفاده می‌کنند، میزان پایین‌تری از جرم و جنایت در آن‌ها مشاهده می‌شود و رفتارهای سالم بیشتری را بروز می‌دهند (بامیستر و ووز^۵، ۲۰۰۴). به نقل از حسین‌خانزاده، همی‌علمدارلو، آقابابایی، مرادی و رضایی، (۱۳۹۰). راجلین عقیده دارد که فرد دارای خودکنترلی بالا، از تعهد بیشتری برخوردار است، مثلاً متعهد می‌شود که از نوشیدن مشروبات الکلی یا مصرف مواد مخدر اجتناب کند (راجلین^۶، ۱۹۹۵). بنابراین به نظر می‌رسد که افراد دارای خودکنترلی سطح بالا نگرش منفی نسبت به مصرف

1. Amonini & Donovan
2. Kuther
3. Kivetz & Yuhuang

4. Chauchard, Levin & Copersino,
Heishman & Gorelick
5. Bamister & Wouz
6. Rachline

موادمخدر دارند و چنانچه با خود عهد ببندند که مواد مصرف نکنند، راحت تر می توانند به تعهدات خود وفادار بمانند.

از سویی دیگر، افراد با خود کنترلی پایین نگرش مثبتی به انجام رفتارهای پرخطر بدون توجه به عواقب طولانی مدت آن دارند. در این افراد احتمال بروز رفتارهای مخاطره آمیز مانند سوء مصرف موادمخدر، رانندگی با سرعت بالا، تحریک پذیری و رفتارهای جنسی محافظت نشده بیشتر است. بسیاری از مطالعات روی رانندگانی که مشروبات الکلی مصرف کرده بودند نشان داده است که این افراد به طور معنی داری دارای خود کنترلی کمتری هستند و رفتارهای مجرمانه و سوء مصرف مواد در کسانی که خود کنترلی کمتری دارند به طور قابل توجهی بیشتر اتفاق می افتد (سوادی، ۱۹۹۹). به نظر می رسد افرادی که خود کنترلی پایینی دارند نگرش مثبت تری نسبت به مصرف موادمخدر دارند و احتمالاً به دلیل ناتوانی در پیش بینی پیامدهای بلندمدت رفتار خود، بیشتر به رفتارهای پرخطر از جمله سوء مصرف مواد مخدر گرایش دارند.

در یک چشم انداز کلی، می توان نتیجه گرفت که آموزش هوش اخلاقی به عنوان یک متغیر مهم در پیشگیری و تغییر نگرش نسبت به مصرف موادمخدر، تمایل به مصرف و خطرات استفاده از مواد مخدر، تأثیر گذار است. پژوهش حاضر محدود به دانشجویان پسر دانشگاه فرهنگیان (پردیس حضرت رسول اکرم (ص) اهواز) بود، لذا در تعمیم نتایج به سایر دانشجویان باید احتیاط کرد. پیشنهاد می شود با توجه به این که در پژوهش حاضر امکان پیگیری وجود نداشت، در پژوهش های آتی پیگیری نیز انجام شود. همچنین پیشنهاد می شود از آموزش هوش اخلاقی در مدارس و دانشگاه ها به منظور پیشگیری از مصرف مواد مخدر استفاده شود.

منابع

بهاری، فرشاد (۱۳۹۲). *اعتیاد: مشاوره و درمان (راهنمای تغییر رفتار اعتیادی در معنادین)*. تهران: نشر دانژه.

جعفری‌ندوشن، علی؛ بروفه‌ای، طیبه و جعفری، رضا (۱۳۹۱). تأثیر هوش اخلاقی بر خودکنترلی دانش‌آموزان دختر پنجم ابتدایی شهرستان تفت. *ششمین همایش بین‌المللی روانپزشکی کودکان و نوجوانان*، دانشگاه علوم پزشکی تبریز.

حسین‌خانزاده، عباسعلی؛ همتی‌علمدارلو، قربان؛ آقابابایی، حسین؛ مرادی، اعظم و رضایی، صدیقه (۱۳۹۰). پیش‌بینی ظرفیت خودمهارگری از طریق انواع جهت‌گیری‌های مذهبی و نقش آن در کاهش بزهکاری. *پژوهشنامه حقوق‌کیفری*، ۲(۲)، ۳۶-۱۹.

رضایی، علی‌محمد؛ دلاور، علی و عزیززاده، ابراهیم (۱۳۸۸). رابطه مؤلفه‌های خانوادگی با نگرش به مواد مخدر در بین دانش‌آموزان مقطع متوسطه شهر تهران. *دوفصلنامه روان‌شناسی بالینی و شخصیت (دانشور رفتار)*، ۱(۳۷)، ۳۴-۲۱.

زرگر، یداله؛ نجاریان، بهمن و نعمی، عبدالزهرا (۱۳۸۷). بررسی رابطه ویژگی‌های شخصیتی (هیجان-خواهی، ابراز وجود و سرسختی روان‌شناختی)، نگرش مذهبی و رضایت زناشویی با آمادگی به اعتیاد به مواد مخدر در کارکنان یک شرکت صنعتی در اهواز. *مجله علوم تربیتی و روان‌شناسی دانشگاه شهید چمران اهواز*، ۱۵(۱)، ۹۹-۱۲۰.

سعید، راصد؛ علوی، الهه؛ شرف‌بیانی، حمیدرضا؛ مهانیان‌خامنه، مهری؛ فلاحیان، ناهید و فروزبخش، فاطمه (۱۳۹۵). پیشگیری اولیه از اعتیاد و رفتارهای پرخطر. تهران: انتشارات چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران.

قائمی، فریده؛ صمصام‌شریعت، سیدمحمدرضا؛ آصف‌وزیری، کیمیا و بلوچی، دلارام (۱۳۸۷). رابطه دیدگاه آگاهی و اثر منابع اطلاع‌رسان در مورد اعتیاد با تمایل به مصرف مواد مخدر از دیدگاه دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی واحد خوراسگان. *فصلنامه دانش و پژوهش در روان‌شناسی*، ۱۰(۳۸)، ۹۳-۱۰۴.

موسوی‌چلک، سیدحسن و حسینی، سیدمحمدرضا (۱۳۸۹). *مواد مخدر صنعتی و نوین و پیامدهای اجتماعی آن*. تهران: انتشارات شلاک.

Adabajarnardotir, S., & Rafinsson., F. D. (2002). Adolescent antisocial behavior and substance use: longitudinal analysis. *Addictive Behaviors*, 27(2), 227-240.

Allahverdipour, H., shafii, F., Azad fallah, P., & Emami, A. (2006). The status of self-control and its relation to drug abuse-related behaviors among iranian male high schoolstudents. *Social Behavior and personality*, 34(4), 413-424.

Amonini, C., & Donovan, R. J. (2006). The relationship between youth's moral and legal perceptions of alcohol, tobacco and marijuana and use of these substances. *Health Education Research*, 21(2), 276-286

Borba, M. (2001). *Building Moral Intelligence*. San Francisco: Jossey Bass.

- Borba, M. (2005). *The step-by-step plan to building moral intelligence*. Nurtuing Kids Heart & Souls, National Educator Award, National council of self-esteem. Jossey Bass.
- Chauchard, E., Levin, K. H., Copersino, M. L., Heishman, S. J., Gorelick, D. A. (2013). Motivations to quit cannabis use in an adult non-treatment sample: are they related to relapse? *Addictive Behaviors*, 38(9), 2422-2427.
- Forghani, M., Ali Ghanbari, B., & Abadi, H. (2016). The effect of group therapy with transactional analysis approach on emotional intelligence, executive functions and drug dependency. *Journal of Psychiatry and Behavioral Sciences*, 10(2), e2423, DOI: 10.17795/ijpbs-2423.
- Hafizah, N. H., Zaihairul, I., & Geshina, A. M. (2012). Moral competencies among Malaysian youth. *Health and the Environment Journal*, 2(1), 1-10.
- Kuther, T. L. (2000). Moral reasoning, perceived competence, and adolescent engagement in risky activity. *Journal of adolescence*, 23(5), 599-604.
- Kivetz, R., & Zheng, Y. (2006). Determinants of justification and self-control. *Journal of Experimental Psychology: General*, 135(4), 572-587.
- Kuo, P., Yang, H., Soong, W., & Chen, W. (2002). Substance use among adolescents in Taiwan: Associated personality traits, incompetence, and behavioral emotional problems. *Drug and alcohol Dependence*, 67(1), 27-39.
- Pradhan, A. M., Park, L., Shaya, F. T., Finkelstein, J. (2019). Consumer Health Information Technology in the Prevention of Substance Abuse: Scoping Review. *Journal of Medical Internet Research*, 21(1), e11297, DOI: 10.2196/11297
- Perkins, H. W. (2002). Surveying the damage: A review of research on consequences of alcohol misuse in college populations. *Journal of Studies on Alcohol/ Supplement*, 14, 91-100.
- Rachline, H. (1995). Self-control: beyond commitment. *Behavior and Brain Sciences*, 18(1), 109-159.
- Sawadi, H. (1999). Individual risk factors for adolescent substance use. *Drug and Alcohol Depend*, 55, 209-224.
- Superson, A. (2009). The moral skeptic. *Oxford University Press*. 2, 127-159.
- Sussman, S., Dent, C. W., & Leu, L. (2003). The one-year prospective prediction of substance abuse and dependence among high-risk adolescents. *Journal of Substance Abuse*, 12(4), 373-386.
- Turner, N., Barling, J., Epitropaki, O., Butcher, V., & Milner, C. (2002). Transformational leadership and moral reasoning. *Journal of Applied Psychology*, 87(2), 304-310.
- Wikstrom, P. H., & Treiber, K. (2007). The role of self-control in Crime Causation. *European Journal of Criminology*, 4(2), 237-264.